

Virpi Masonen
Budapest

Kanssa vai jotain muuta?

– havaintoja unkarin kielen instrumentaalien *-vall-vel* vastineista suomen kielessä

Kielenoppija joutuu usein huomaamaan, kuinka äidinkielen ja opeteltavan kielen sanojen käänkösvastineet eivät vastaa täysin toisiaan. Kun merkitykset joiltain osin eroavat, tilanne voi oppijan näkökulmasta olla kahdenlainen: äidinkielistä sanaa vastaa useampi opittavan kielen sana (esim. unk. *fenyő* – sm. *kuusi*, *mänty*) tai opittava sana tarkoittaa useampaa äidinkielen sanaa (esim. sm. *kuusi* – unk. *fenyő*, *hat*). Jo näitä esimerkkejä tarkastelemalla tilanne kuitenkin mutkistuu. Kielenoppijan on tiedettävä, että suomen *kuusi* ei ainoastaan saa unkarissa kahta eri merkitystä, vaan myös taipuu merkityksestä riippuen kahdella tavalla. Unkarin *hat* saa puolestaan suomessa lukusanamerkityksen ‘6’ lisäksi verbimerkityksen ‘vaikuttaa, tehotaa’ ja ‘vaikuttaa, tuntua, näyttää’. (Sanan merkityksen ja määritelmän suhteesta ks. esim. Kangasniemi 1997: 16–18.)

On selvää, että kielenoppija ei opi sanojen kaikkia merkityksiä yhdellä kertaa. Sanan merkityksen oppiminen riippuu sekä tilanteesta, jossa sana tietyllä hetkellä esiintyy (konteksti), että siitä kielitaidon tasosta, jonka oppija on kyseisellä hetkellä saavuttanut. Alkuvaiheen oppijat ovatkin tavallisesti tyytyväisiä melko yleisiin merkitysselityksiin, kun taas edistyneet oppijat vaativat yksityiskohtaisempia määritelmiä, jotta he pystyisivät erottamaan toisistaan sanat, jotka ovat merkitykseltään hyvin lähellä toisiaan. (Hatch & Brown 1998: 382.) Voidaankin mielestäni sanoa, että merkityksen osalta alkuvaiheen oppijat lähtevät liikkeelle sanan osaamisen (ks. Nation 1990: 31) reseptiivisestä näkökulmasta myös kielen tuottamisessaan. He siis siirtävät käsitteen yhdessä kontekstissa oppimansa merkityksen – Mitä tämä sana tarkoittaa? – melko suoraan toiseen kontekstiin. Edistyneemmällä oppijoilla lähtökohta on monipuolisempi. He ottavat lisäksi huomioon tarvittavaan käsitteeseen liittyvän produktiivisen merkityksen sekä merkitykseen liittyvät assosiaatiot. Edistynyt oppija ei siis ainoastaan

kysy, mitä tämä sana tarkoittaa, vaan hänellä on mielessään myös kysymykset, mitä sanaa pitäisi käyttää tämän merkityksen ilmaisemiseen, mitä muita sanoja minulle tulee mieleen tästä sanasta ja mitä muita sanoja voisin käyttää tämän sanan tilalla.

Samalla kun kielenoppija oppii sen, että sanan merkitys koostuu monista eri osista, hän oppii myös hyväksymään edellä kuvatun tilanteen, jossa montaa hyvinkin erilaista ja eri sävyjä sisältävää äidinkielistä sanaa voi vastata vain yksi opittavan kielen sana. Enemmän hankaluuksia tuottavat kuitenkin yleensä ne opittavan kielen sanat, joilla on äidinkielessä vain yksi vastine. Onhan oppijan tässä tilanteessa opittava erottamaan vieraassa kielessä sellaisia sanan merkitykseen liittyviä yksityiskohtia, jotka oppijan äidinkielessä eivät ole kyseisen sanan kohdalla merkitystä erottavia. Tällainen on esimerkiksi unkarin kielen *sok*, joka voidaan kääntää suomeksi sanoilla *moni* ja *paljon*. Tällöin molemmissa kielissä kuitenkin operoidaan sanatasolla. Jos toisessa kielessä kokonaisen sanan vaativa merkitys ilmaistaan toisessa kielessä pelkällä taivutuspäätteellä, silloin se sanavartalo, johon päätte liitetään, ikään kuin varastaa osan – huomattavan osan – siitä merkityksestä, jonka oppija ajattelee kyseisellä sanalla olevan. Oppija ei enää välttämättä kiinnitäkään tarpeeksi huomiota ”pelkän” taivutuspäätteen merkitykseen ja käyttöön. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun unkarin instrumentaali *-val/-vel* käännetään toisinaan virheellisesti suomen *kanssa*-postpositiolla.

Suomen kielen sanalle *kanssa* annetaan Kielitoimiston sanakirjassa seuraavat merkitykset:

1. postp. ilmaisemassa kahden tasaveroisesti rinnasteisen tekijän suhdetta.

a. *Isä poikansa kanssa* isä ja poika (yhdessä), isä poikineen. *Sokeria yhdessä jauhojen kanssa* sokeria ja jauhoja sekaisin. *Asua (yhdessä) jkn kanssa.* *Olla sovussa jkn kanssa.* *Joutua vastakkain jkn kanssa.* *Mennä naimisiin jkn kanssa.* *Neuvottelut SAK:n kanssa.* *Sota Ranskan kanssa* Ranskaa vastaan. *Riitelimme Pekan kanssa* me ja Pekka t. **ark.** *Pekka ja minä riitelimme.* *Kanssani samanikäinen* samanikäinen kuin minä. *Tasaväkinen, yhtäpitävä jkn kanssa.* *Oletko hänen kanssaan lähemmin tuttu?*

b. seurassa, parissa, ohella, mukana, myötä. *Lähdetkö kanssani lenkille? Tuli vaimonsa kanssa. Jumala kanssanne!*

2. postp., ark. vierasvoittoisesti ilmaisemassa kahden ei täysin rinnasteisen tekijän suhdetta; **yleisk.** paremmin toisin. *Leikkiä nukan kanssa nukella. Saat kaiken takaisin korkojen kanssa korkoineen. Menetellä kuin omansa kanssa suhteen. Jk on yhtä tyhjän kanssa turhaa, merkityksetöntä. Ohukaisia hillon kanssa ohukaisia hillon kera. Odotti ovella halon kanssa halko kädessä. Lähdettiin matkaan oikein eväiden kanssa eväät mukana. Oli aivan helisemässä sen miehen kanssa takia. Palkkiota liiankin kanssa liikaakin. Ruoan kanssa [= laita] on vähän niin ja näin. Voi sinun kanssasi [= voi sinua]! Menimme kylään oikein ajan kanssa runsaasti aikaa varaten.*

3. adv., ark.

a. myös. *Tule sinä kanssa!*

b. välinpitämättömyyttä, harmia t. halveksuntaa ilmaisemassa. *Kaikkea kanssa! On siinä kanssa kumma tyyppi!*

Postpositio *kanssa* sisältää siis ensisijaisesti kahden rinnasteisen tekijän suhteen (kohta 1). Kohdassa 2 esitetty ei täysin rinnasteisen tekijän suhde on arkikielessä yleinen, mutta kuten sanakirjassa huomautetaan, yleiskielessä se ilmaistaan paremmin jollain toisella tavalla. Oleellista on, että ensimmäinen merkitys on komitatiivinen ja toinen instrumentaalinen, ja vaikka instrumentaalista käyttöä pidetäänkin kielenhuollon vastaisena, kyseessä on maailman kielille tavallinen kieliopillistumistendenssi, ja siksi näiden instrumentaalisten merkitysten synty on täysin odotuksenmukaista (Jaakola 1997: 147).

István Pappin Suomalais-unkarilaisessa sanakirjassa (Finn–magyar szótár) *kanssa*-postposition käänkösvastineeksi annetaan unkarin instrumentaali *-val/-vel* (*együtt*). Pappin antamassa käänkösvastineessa oleellista on, että Papp huomauttaa instrumentaalia *-val/-vel* käytettävän vain merkityksessä 'együtt' – yhdessä. Sen sijaan vuonna 2007 ilmestyneessä László Jakabin sanakirjasta Finn magyar diákszótár tämä tärkeä lisäys puuttuu, ja postpositiomerkitykseksi annetaan harhaanjohtavasti vain instrumentaali *-val/-vel*.

Tässä artikkelissani tarkastelen sitä, miten Eötvös Loránd -yliopiston (Budapest) fennougristiikan laitoksen suomen linjan käännöskurssille (käännös unkarista suomeen) syyslukukaudella 2007 osallistuneet 3. vuosikurssin opiskelijat käyttivät käännöksissään suomen *kanssa*-postpositiota ja miten he käänsivät suomeksi unkarin instrumentaalin *-val /-vel*. Kurssille osallistui 20 opiskelijaa (5. tekstin käänsi vain 19 opiskelijaa). Käännösteksteissä (yhteensä 5 noin 200-300 sanan mittaista tekstiä) esiintyi yllätyksekseni vain 21 instrumentaalimuotoa.

-vall-vel (együtt) ja postpositio kanssa

Kun päätettä *-val/-vel* käytetään Magyar Értelmező Kéziszótár -sanakirjassa (jatkossa ÉKsz.) annetussa merkityksessä 2,¹ jonka mukaan päätettä käytetään ilmaisemaan jonkun tai jonkin seurassa olemista tai jonkun tai jonkin kanssa yhdessä tekemistä, kielenoppijan on yleensä helppo kääntää se *kanssa*-postpositiolla:

(1) Niin Janka alkoi ahertaa hymyilevän, rakastavan ehdokkaan kanssa, josta tuli pian nariseva, väsynyt, äreä heppu.

‘Úgyhogy Janka nekilátott gürizni, a mosolygós és szerelmetes jelölttel, aki ettől hamarosan nyugós, kialvatlan, morcos pasassá változott.’

(4. käännösteksti)

---

1 Tässä artikkelissani käytän instrumentaalin *-val/-vel* käytön osalta luokittelua, joka on sovellus Magyar Értelmező Kéziszótár -sanakirjassa annetusta luokittelusta. Vaikka siis mainitsen, mistä ko. sanakirjassa annetusta käytötavasta on kyse, antamani määrittelyt eivät ole puhtaasti ko. sanakirjassa käytettyjä määrittelyitä. Kiitän Kata Kubínyita arvokkaista kommentteista, joita sain häneltä sekä luokitteluun että esimerkkilauseissa esiintyvien instrumentaalimuotojen käyttöön liittyen.

Tämä on selvin ja oppikirjoissa tavallisesti ensimmäinen erikseen esiin otettava päätteen *-val/-vel* käyttöä vastaava suomen kielen merkitys. Kurssille osallistuneista 20 opiskelijasta 17 käänsikin esimerkissä 1 olevan instrumentaalnin juuri *kanssa*-postpositiota käyttäen (2 opiskelijaa käytti komitatiivia, 1 adessiivia). Opiskelijoitten tekemiä käännöksiä tarkastelemalla tulee esiin myös se, että jokainen opiskelija (myös komitatiivia ja adessiivia käyttäneet) taivutti *ehdokas*-sanan attribuutit pääsanann kanssa kongruoivasti. Tämän artikkelin puitteissa siihen ei ole mahdollisuutta, mutta olisi mielenkiintoista myöhemmin tarkastella, vahvistaako postpositiion vaatima genetiivin jotenkin myös kongruenssin muistamista.

Miten oppija sitten opintojensa alkuvaiheessa tutustuu *kanssa*-postpositiion instrumentaalina vastaavaan käyttöön ja sitä kautta myöhemmin oppii soveltamaan oppimaansa yhä vaikeampiin lauseisiin? Marjukka Kenttälän oppikirjassa *Kieli käyttöön – suomen kielen alkeisoppikirja*² *kanssa*-postpositiio esiintyy ensimmäisen kerran seuraavassa lauseyhteydessä:

(2) Minä asun poikaystävän *kanssa*.

‘Barátommal³ lakom.’

(Kenttälä 2002: 28)

Esimerkissä 2 oppijan on helppo nähdä "minun" ja "poikaystävän" rinnasteinen suhde, ja lause voitaisiinkin korvata parafrasilla *Minä ja poikaystävänäni asumme yhdessä*.

Outi Karangon, László Keresztesin ja Irmeli Kniivilän unkarilaisille suomenoppijoille suunnatussa oppikirjassa *Finn nyelvkönyv kezdőknek és középhaladóknak kanssa* esitellään seuraavasti:

---

2 Marjukka Kenttälän kirjoja *Kieli käyttöön – suomen kielen alkeisoppikirja* (2002) ja *Kieli käyttöön – suomen kielen jatko-oppikirja* (2000) käytetään Eötvös Loránd -yliopiston (Budapest) fennougristiikan laitoksen suomen kielen opetuksessa.

3 Instrumentaalnin pääte *-val/-vel* assimiloituu edellä olevan konsonantin kanssa.

(3) Ehkä on hyvä, että käyt huomenna talonmiehen luona ja voit keskustella myös vuokraemännän *kanssa*.

‘Talán jó volna, ha holnap elmennél a házmesterhez és beszélhetnél a lakástulajdonosnővel is.’

(Karanko, Keresztes & Kniivilä 1985: 62.)

Myös esimerkissä 3 keskusteluun osallistuvien henkilöitten rinnasteinen suhde on selvä: keskusteluun osallistuu kaksi henkilöä. Kirjan sanastossa *kanssa*-sanana merkitys sen sijaan yksinkertaistetaan ja käänkösvastineeksi annetaan instrumentaali *-val/-vel* ilman mitään tarkennusta. Tässä yleistyksessä sijapäänteen muita käyttöyhteyksiä ei (László Jakabin sanakirjan tavoin) lainkaan huomioida, ja oppija helposti yleistää *-val/-vel* päänteen tarkoittavan kaikissa yhteyksissä samaa kuin suomen *kanssa*. Samanlaisen yleistyksen oppija tekee tietenkin helposti myös yksikielistä oppikirjaa käytettäessä, mikäli opettaja ei kiinnitä asiaan riittävästi huomiota.

Instrumentaalien käyttö merkityksessä jonkun tai jonkin seurassa on hyvin lähellä sitä käyttöä, jolloin *-val/-vel* esiintyy sellaisten verbien yhteydessä, jotka edellyttävät kahta subjektia. Tällaisia verbejä ovat esim. *beszélget* ‘keskustella’, *csókolózik* ‘suudella toisiansa’, *érintkezik* ‘koskettaa jhkun, olla kanssakäymisessä jnkun kanssa’, *tárgyal* ‘neuvotella’ ja *vitatkozik* ‘väitellä’ (Hegedüs 2005: 81). On kuitenkin hyvä huomata, että näiden verbien kanssa käytettävää instrumentaalia *-val/-vel* ei aina ole luontevaa kääntää *kanssa*-postpositiota käyttäen, vaan on parempi muuttaa alkukielinen lause muotoon, jossa instrumentaalia ei käytetä, ja kääntää lause tätä varianttia vastaavasti: *Péter csókolózik Évával* : *Péter és Éva csókolóznak* ‘Péter ja Éva suutelevat’ (unkarinkieliset esimerkit Hegedüs 2005: 81).

***-val / -vel*: jotakin instrumenttia, välinettä tai muuta käyttäen**

Instrumentaalia *-val/-vel* käytetään yleisesti myös merkityksessä ‘jotain instrumenttia, välinettä tai muuta käyttäen’ (ÉKsz., merkitys 1):

(4) Suomessa matkustaminen – – tarkoittaa sitä, että joudutaan tekemisiin luontoon tuhannella siteillä liittyvän sivilisaation kanssa.

‘A finnországi utazás – – azt jelenti, hogy a természethez ezernyi szállal kötődő civilizációval kerülünk kapcsolatba.’

(3. käännösteksti)

Koska esimerkissä 4 tarkasteltavasta instrumentaalista *ezernyi szállal* puuttuu kanssa-postpositiolle tyypillinen rinnasteisen tekijän välinen suhde, instrumentaalialia ei voi kääntää ko. postpositiota käyttäen.

Tähän instrumentaalien käyttöyhteyteen liittyvät yksinkertaisimmat esimerkit (Hegedüs 2005: 81) käännetään suomeksi adessiivia käyttäen: *tollal ír* ‘kirjoittaa kynällä’, *labdával játszik* ‘leikkiä pallolla’, *vonattal utazik* ‘matkustaa junalla’. Näin oppija on tehnyt myös kääntäessään esimerkissä 4 olevan virkkeen. (Koska lukusanojen taivuttaminen on oppimisen tässä vaiheessa vielä varsin hankalaa, on ymmärrettävää, että käännöksessä on lukukongruenssiin liittyvä virhe *tuhannella siteillä* po. *tuhansilla siteillä*.) Adessiivia käytetään siis tässä ilmaisemaan välinettä ja keinoa (ISK 2004: 1201).

Instrumentaali voidaan kuitenkin kääntää tässä käyttöyhteydessä myös toisella tavalla. Toinen käännösvaihtoehto on käyttää suomen kielen instruktiivia:

(5) Suomen matka – – se tarkoittaa, että tapaamme luontoon tuhansin sitein liittyvän sivilisaation.

‘A finnországi utazás – – azt jelenti, hogy a természethez ezernyi szállal kötődő civilizációval kerülünk kapcsolatba.’

(3. käännösteksti)

Esimerkissä 5 instruktiivin käytön tekee erityisen luontevaksi ko. lausekkeeseen liittyvä määräite *tuhansin*. Instruktiivillahan ilmaistaan tapaa tai välinettä, ja instruktiivissa olevalla substantiivilla (esimerkissä 5 *sitein*) on tavallisesti, monissa tapauksissa jopa välttämätön määräite (ISK 2004:

1210). Sekä esimerkissä 4 oleva adessiivin käyttö että esimerkissä 5 oleva instruktiivin käyttö on tässä lauseyhteydessä hyväksyttävää. Koska adessiivi on oppijoille instruktiivia huomattavasti tutumpi sijamuoto monipuolisen käyttönsä vuoksi, on ymmärrettävää, että adessiivin käytön oli tämän esimerkin kohdalla valinnut 14 opiskelijaa 20:stä, kun taas vain 3 opiskelijaa käytti instruktiivia. Lisäksi 1 opiskelija käytti genetiiviä, 1 translatiivia ja 1 *kanssa*-postpositiota.

Oppijan on kuitenkin hyvä tietää, että lauseissa, joissa instrumentaalia tässä merkityksessä käytetään, instrumentaali paljon useammin käännetään adessiivilla:

(6) Näiden herkkujen avulla voimme taikoa päivänvaloa pöydälle vielä harmaina arkipäivinä.

‘– – a segítségükkel még a szürke hétköznapi is napfényt varázsolhatunk az asztalra.’

(2. käännösteksti)

Esimerkissä 6 olevassa lauseessa 13 opiskelijaa käyttikin adessiivia, mutta erityisen mielenkiintoista on, että peräti 4 opiskelijaa käänsi ko. instrumentaalin tässä merkityksessä virheellisesti nimenomaan *kanssa*-postpositiota käyttäen:

(7) – – niiden avun *kanssa* harmoilla arkipäivilläkin voimme lumota paistetta pöydälle.

‘– – a segítségükkel még a szürke hétköznapi is napfényt varázsolhatunk az asztalra.’

(2. käännösteksti)

Esimerkistä 7 näkyy, kuinka oppija on yleistänyt -val/-vel-päätteen merkityksen *kanssa*-postpositiota vastaavaksi. Adessiivin ja *kanssa*-postposition käytön lisäksi 1 opiskelija käytti tässä yhteydessä instruktiivia ja 1 allatiivia, 1 opiskelija oli valinnut vapaamman käännösratkaisun.

-val / -vel: jollain tavalla

Instrumentaalia voidaan unkarissa käyttää myös tapaa ilmaisemassa (ÉKsz., merkitys 5): *Örömmel fogadta a vendégeket.* 'Hän otti vieraat ilolla vastaan.', *Nagy robajjal becsapódott az ajtó.* 'Ovi pamahti (kovalla äänellä⁴) kiinni.' (esimerkit Hegedüs 2005: 82). Tässä merkityksessä instrumentaalia käytetään aineistossani esimerkissä 8:

(8) – – tähän saakka sillä ei ole onnistuttu paljastaa täydellä varmuudella että valko- tai punaviini voisi olla faaraon mielijuoma.

'– – mindeddig ugyanis nem sikerült teljes biztonsággal kideríteni, hogy a fehér- vagy a vörösbor lehetett-e a fáraó kedvelt itala.'

(1. käännösteksti)

Kuten esimerkistä 8 (ja sen edellä annetuista esimerkeistä) näkyy, myös tässä merkityksessä instrumentaali käännetään luontevimmin adessiivia käyttäen. Koska kyseessä on kuitenkin nimenomaan tapaa ilmaiseva käyttö, oppija helposti kääntää instrumentaalin *-sti*-päätteisellä tavan adverbilla:

(9) – – sillä tähän saakka ei onnistunut selvittää ihan varmasti, että valkoviini tai punaviini oli faaraon suosittu juoma.

'– – mindeddig ugyanis nem sikerült teljes biztonsággal kideríteni, hogy a fehér- vagy a vörösbor lehetett-e a fáraó kedvelt itala.'

(1. käännösteksti)

Esimerkeissä 8 ja 9 tarkasteltavassa lauseessa *-sti*-adverbin käyttö voitaisiinkin hyväksyä. Aina sopivaa adverbia ei kuitenkaan ole olemassa:

---

4 Koska *pamahtaa* verbi itsessään sisältää merkityksen jonkin toiminnan tai tapahtuman aiheuttamasta kovasta äänestä (Kielitoimiston sanakirja: *pamahtaa*), sitä ei tarvitse käännökseen välttämättä erikseen lisätä.

(10) Barcelonan yliopiston tiedemiehet tutkivat sen 4:nä marraskuuta 1922 Carterin kaivamalta haudalta löydetyn sirpaleen uudella tavalla.

‘A barcelonai egyetem tudósai új módszerrel vizsgálták meg azt a cserépdarabot, mely az 1922. november 4-én Carter által feltárt királýsírþól való.’

(1. käännösteksti)

Tällaisissa tapauksissa instrumentaali on käännettävä adessiivia käyttäen.⁵

-vall-vel jotakin määrää, mittaa tai astetta ilmaisemassa

Kun instrumentaalia käytetään ilmaisemassa määrää, mittaa tai astetta (ÉKsz., käyttötapa 6), käännösvaihtoehtoja on useita riippuen siitä, missä yhteydessä instrumentaalimuoto tarkalleen ottaen esiintyy. Tässä käyttöyhteydessä instrumentaali esiintyy usein komparatiivirakenteessa (esim. *négy évvel idősebb* ‘neljä vuotta vanhempi’, *egy évvel hosszabb* ‘vuoden t. vuotta pidempi’), sanojen *párhuzamos* ‘samansuuntainen’, *egyenlő* ‘samanlainen’, *azonos* ‘identtinen’ ja *arányos* ‘verrannollinen’ kanssa (esim. *párhuzamos egymással* ‘samansuuntaiset toistensa kanssa’) sekä tietyissä kellonajanilmauksissa (esim. *három perccel mult fél nyolc* ‘kolme minuuttia yli puoli kahdeksan’). Lisäksi instrumentaalia käytetään määrän muuttumista ilmaisevien verbien kanssa: *csökken* ‘halveta’, *csökken* ‘alentaa’, *nő* ‘kasvaa’, *növel* ‘lisätä’, *emelkedik* ‘nousta’, *emel* ‘nostaa’, *gazdagodik* ‘rikastua’, *gazdagít* ‘rikastuttaa’, *gyarapodik* ‘lisääntyä’, *gyarapít* ‘lisätä’, *szaporodik* ‘lisääntyä’ ja *szaporít* ‘lisätä’. (Hegedüs 2005: 83.)

---

5 Valitettavasti en käännöskurssin alussa kerännyt aineistoa systemaattisesti, joten ensimmäisen tekstin osalta en pysty antamaan tietoja siitä, kuinka moni oppija tässä tapauksessa käytti adessiivia, kuinka moni adverbia, ja kuinka moni mahdollisesti ilmaisi asian jollain muulla tavalla.

Selvin tähän käyttöyhteyteen kuuluva esimerkki käännöskurssiaineistossani on instrumentaalimuoto, joka toimii komparatiivimuodon astemäärityksenä:

(11)Suomella on sitä *huomattavasti* enemmän kasvoja.

‘Finnországnak ennél jóval több arca van.’

(3. käännösteksti)

Esimerkissä 11 oleva instrumentaali *jóval* ‘paljon, huomattavasti’ käännetään suomeksi kvanttoriadverbilla (suomen kielen kvanttoriadverbeista ks. ISK 2004: 647–648). Kvanttoriadverbien käyttö antaa kielenoppijalle monissa tapauksissa erityisesti leksikaalista vapautta. Käännöskurssin opiskelijat käyttivät tässä yleisemmin sanaa *paljon* (19 opiskelijaa). Sanaa *huomattavasti* käytti 1 opiskelija. Mielenkiintoista on, että ko. esimerkissä olevan sanan *jóval* jätti täysin kääntämättä 4 opiskelijaa. Koska kyseessä on astemäärityksenä, se voidaan jättää pois, ja lause on senkin jälkeen syntaktisesti virheetön; merkitys luonnollisesti muuttuu. Se, ettei oppijalla tässä tapauksessa olekaan selvää tietystä sijamuodossa olevaa käännösvastinetta käytettävissään, vaan kahden kielen välillä voi olla isolta tuntuva leksikaalinen ero, voi joidenkin oppijoiden kohdalla olla kääntämistä vaikeuttava tekijä.

Sen lisäksi että määrää, mittaa tai astetta ilmaiseva instrumentaali voidaan kääntää monin eri tavoin, sitä ei aina ole helppo tunnistaa tässä merkitystehtävässä olevaksi. Esimerkissä 12 adessiivilla käännettävä instrumentaali ilmaisee mittaa:

(12)Vaakasuoraksi nauhaksi muuttuvin porrasten loppupuolella tekeää askel niin kuin kävelisitte (myös portaat kulkevat kävelevän ihmisen nopeudella).

‘A vízszintes szalaggá alakuló lépcső végén tegyenek egy lépést, mintha gyalogolnának (a lépcső is a sétáló ember sebességével halad.)’

(5. käännösteksti)

Käännöskurssille osallistuneet opiskelijat käänsivät esimerkissä 12 olevan instrumentaalien adessiivia (12 opiskelijaa), partitiivia (2 opiskelijaa), genetiivia (1 opiskelija), vertailurakennetta (2 opiskelijaa) ja *kanssa-*postpositiota (2 opiskelijaa) käyttäen. Tämä kuvaa mielestäni osittain juuri sitä, että eri konteksteissa esiintyviä instrumentaalimuotoja ei ole aina helppo sijoittaa tähän ryhmään, mutta samalla myös sitä, että koska tähän ryhmään kuuluvilla instrumentaalimuodoilla ei ole yhtä ainoaa käännösvastinetta, on tavallistakin hankalampaa kääntää instrumentaali sopivalla tavalla.

***-vall-vel* jotain olosuhdetta, ominaisuutta tai omaisuutta ilmaisemassa**

Instrumentaalia käytetään myös ilmaisemassa jotain olosuhdetta: *bizonyos feltételekkel 'tietyin ehdoin'* (ÉKsz., käyttötapa 8). Lisäksi tähän käyttötapaan voidaan sisällyttää mahdollisuus ilmaista instrumentaalilla sekä konkreettista että abstraktia ominaisuutta tai omaisuutta⁶:

(13)Minä ei ole ollut koskaan perinnäinen sinkku, jonka kaappi on täynä kengällä, ja kenellä on valtava naisasiaistietoisuus.

'Én sose voltam klasszikus szingli, ötszékényi cipővel, és hatalmas feminista öntudattal.'

(4. käännösteksti)

Esimerkissä 13 ensimmäinen instrumentaali *cipővel* ilmaisee konkreettista omistamista, kun taas jälkimmäisellä muodolla *öntudattal* on abstraktin ominaisuuden merkitys. Kääntäessään virkkeen oppija on ymmärtänyt, että tässä tapauksessa instrumentaalia käytetään omistusrakennetta vastaavassa merkityksessä, jolloin suomen kielessä on tarpeen käyttää omistusta ilmaisevaa relatiivilauseetta. Vaikka relatiivilauseen muodostus ja

---

6 Vaikka johonkin tai jollekin kuuluvaa ominaisuutta tai omaisuutta ilmaistaan unkarissa yleisesti instrumentaalilla, ko. käyttötapaa ei käyttämässäni kieliopeissa ja sanakirjoissa tuoda selvästi esiin.

käyttö onkin käännoöskurssille osallistuneille opiskelijoille tuttu asia, vain 2 opiskelijaa käytti sitä tässä yhteydessä. Lisäksi 1 opiskelija käytti omistuslausetta: *En koskaan ollut tavallista yksinäistä, minulla ei ollut viittä kaappia täynnä kenkiä, ja suurta feministin teitoisuutta.* Eniten käytettiin *kanssa*-postpositiota (8 opiskelijaa) ja adessiivia (5 opiskelijaa). *Kanssa*-postposition käyttö (*viiden kaapillisen kenkien kanssa) kuvaa aiemmin käsiteltyä ko. postposition käytön liiallista yleistystä, kun taas adessiivin käyttö (*viidellä kaapilla kenkillä) tuo oppijan jo lähemmäksi relatiivilauseen käyttöä, sillä onhan relatiivilauseen aloittava *joka*-pronomini tässä tapauksessa juuri adessiivimuodossa *jolla*, ja se ilmaisee omistajaa, ei siis omistettavaa, kuten edellä. Tässä merkityksessä käytettävän instrumentaalien kääntämisen hankaluutta kuvaa myös se, että relatiivilauseiden, omistuslauseen, *kanssa*-postposition ja adessiivin käytön lisäksi käännoöksissä käytettiin myös instruktiivia (1 opiskelija), komitatiivia (1 opiskelija), instruktiivia ja relatiivilauseita (1 opiskelija) sekä adessiivia ja *kanssa*-postpositiota (1 opiskelija). Kaksi opiskelijaa siis käänsi tekstissään konkreettista omaisuutta ilmaisevan instrumentaalien *ötszokrényi cipővel* ja abstraktia ominaisuutta ilmaisevan instrumentaalien *feminista öntudattal* eri tavalla. Olisikin mielenkiintoista tietää, näkyisivätkö nämä erot jollain tavalla suurempaa aineistoa tarkasteltaessa.

-vall-vel: leksikaalistuneet ilmaukset ja rektiot

Instrumentaalia käytetään unkarissa usein leksikaalistuneissa ilmaisissa, ja se on myös yleinen rektiosija (ÉKsz., käyttötapa 10): *ellenkezik az apjával* 'vastustaa isäänsä', *törődik az ügyel* 'huolehtia asiasta', *közöl vmit a főnökkel* 'ilmoittaa jtk esimiehelle'. Esimerkki aineistossani olevasta instrumentaalien sisältävästä leksikaalistuneesta ilmaisusta on *magával visz* 'ottaa mukaansa':

(14) Muistakaa että vain omalla vastuulla voitte *ottaa* koiran *mukaan*.

'Gondoljanak rá, hogy kutyát csak saját felelősségükre *vihetnek magukkal*.'

(5. käännoösteksti)

Esimerkki instrumentaalia vaativasta rektiosta on puolestaan adjektiivillä *ellentétes* 'vastakohtainen, vastakkainen', josta on esimerkissäni muodostettu adverbi:

(15)Hyppiminen, istuen matkustaminen, leikkiminen,
eteenpäinmenoa vasten eteneminen on vaarallinen ja ankarasti
kielletty.

'A mozgólépcsőn ugrálni, ülve utazni, játszani, a haladási iránnyal
ellentétesen közlekedni veszélyes és ezért szigorúan tilos!'

(5. käännösteksti)

Oppijoitten tulisi kiinnittää erityistä huomiota sekä rektiotäydennysten että leksikaalistuneitten ilmausten kääntämiseen, sillä selvää on, että niissä instrumentaali käännetään aina tapauskohtaisesti. Oppijat eivät kuitenkaan läheskään aina tunnista sitä, että näissä tapauksissa instrumentaali liittyy poikkeuksellisen kiinteästi johonkin toiseen lauseessa olevaan sanaan. Tällöin kokonaisuus hajotetaan, ja siihen kuuluvat sanat käännetään sana sanalta erikseen, jolloin käännös ei enää vastaa lähtökielellä ollutta ilmaisua.

-val/-vel: muita käyttötapoja

Kuten jo aikaisemmin mainitsin, instrumentaalia käytettiin esimerkkiaineistossani mielestäni hämmästyttävän vähän. Viidessä (vajaan) sivun mittaisessa tekstissä instrumentaalia käytettiin vain 21 kertaa. Tähän mennessä käsittelemieni käyttötapojen lisäksi instrumentaalilla *-val/-vel* on vielä muita Magyar értelmező kéziszótár -sanakirjan luokittelussa mainittuja käyttötapoja, jotka eivät esiintyneet aineistossani.

Instrumentaalia voidaan käyttää myös ilmaisemassa jotain ulkoista tilaa tai jonkun tai jonkin tai jonkun tietyssä tilassa pitämistä tai olemista (ÉKsz., käyttötapa 3): *borzas fejfel* 'tukka sekaisin'. Tätä tavallisempi käyttötapa on instrumentaalilla käyttö jotakin aikakautta tai ajankohtaa tai jonkin teon tai tapahtuman loppumista ilmaisemassa (ÉKsz., käyttötapa 4): *összel*

'syksyllä', *a munka végeztével* 'lopettaen työ'. Olisinkin odottanut, että tätä käyttötapaa edustavia esimerkkejä (*ejjel* 'yöllä', *nappal* 'päivällä', *reggel* 'aamulla', *tavasszal* 'keväällä', *egy héttel ezelőtt* 'viikko sitten' jne.) olisi aineistostani löytynyt. Kolmas aineistostani puuttunut käyttötapana on syytä ilmaiseva käyttö (ÉKsz., käyttötapana 7): *lábtöréssel kórházba került* 'joutui sairaalaan jalan murtumisen takia'. Lisäksi instrumentaalia voidaan käyttää ilmaisemassa jonkin tai jonkun kanssa vastakkain olemista tai rakenteissa, joissa ilmaistaan suhtautumista johonkin (ÉKsz., käyttötapana 9): *mindenkivel kedves* 'ystävällinen kaikkia kohtaan'.

Lopuksi

Olen tässä artikkelissani tarkastellut sitä, miten unkarin kielen instrumentaali *-val/-vel* käännetään suomeksi. Vaikka kielenoppijoitten ensimmäiseksi oppima ja selvin käännösvastine on suomen kielen postpositio *kanssa*, olen tuonut esille, kuinka oppijan olisi tärkeää muistaa, että *-val/-vel* voi tarkoittaa myös jotain muuta. *Kanssa*-postposition dominoivuus ja käytön helppous tulee kuitenkin selvästi esiin, kun tarkastellaan sitä, kuinka oppijat ovat instrumentaalien eri konteksteissa kääntäneet.

Koska *kanssa*-postpositio kattaa selvästi vain yhden instrumentaalien monista käyttötapoista (jonkun tai jonkin seurassa oleminen tai jonkun tai jonkin kanssa yhdessä tekeminen), opetuksessa tulisi kiinnittää huomiota instrumentaalien kääntämiseen myös muilla tavoin. Näistä tavallisimmin on adessiivin käyttö. Oleellista olisi myös se, että oppija huomaisi instrumentaalien vastaavan välillä kokonaista sanaa (*kanssa*), mutta välillä "vain" jotain sijamuotoa tai äidinkielestä täysin poikkeavaa lauserakennetta.

Lähteet

ÉKsz. = *Magyar Értelmező Kéziszótár*. 2. uusittu painos. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- HATCH, Evelyn – BROWN, Cheryl 1998: *Vocabulary, semantics, and language education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HEGEDÜS, Rita 2005: *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. 2. painos. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja (toim.) 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAAKOLA, Minna 1997: Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kieliopillistumisesta. – Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 121–156. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- JAKAB, László 2007: *Finn magyar diákszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KANGASNIEMI, Heikki 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsinki: Finn Lectura.
- KARANKO, Outi – KERESZTES László – KNIIVILÄ, Irmeli 1985: *Finn nyelökönyv kezdőknek és középhaladóknak*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KENTTÄLÄ, Marjukka 2000: *Kieli käyttöön – suomen kielen jatko-oppikirja*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kielitoimiston sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy 2004.
- NATION, I. S. P. 1990: *Teaching and learning vocabulary*. Boston: Heinle & Heinle Publishers.
- PAPP, István 1978 [1962]: *Finn–magyar szótár*. 3. painos. Budapest: Akadémiai Kiadó.